

УДК 331.52

В.О. Липчанський, канд. пед. наук, доц.*Кіровоградський національний технічний університет*

Аналіз сучасного механізму управління людськими ресурсами

В статті розглянуто проблеми відтворення і використання людських ресурсів в сучасних умовах та визначено шляхи їх вирішення, проведено аналіз існуючої практики застосування механізму регулювання рівня доходів населення. Встановлено, що основні елементи вітчизняного механізму регулювання рівня доходів населення як встановлення мінімальної заробітної плати і споживчого бюджету відповідають міжнародній практиці, але фактичний стан реалізації цих положень законодавства має суттєві недоліки.

мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, регулювання оплати праці, механізм регулювання доходів населення

Сфера відтворення і використання людських ресурсів була і залишається об'єктом постійних наукових досліджень. Питаннями пов'язаними з людськими ресурсами займалися: Бандур С.І., Дем'яненко М.Я., Кісіль М.І., Саблук П.Т., Свенсон Бу та інші.

Слід зазначити, що відсутня єдина концепція, щодо механізму управління людськими ресурсами в умовах інформатизації суспільства, яка може бути покладена в основу розробки дієвого вітчизняного механізму. Крім того, сучасне суспільство характеризується перманентним зростанням інформаційних потоків, що обумовлено кількісними змінами в обсягах інформації, яка формується, передається та використовується в різних сферах діяльності. Це зумовлює виникнення єдиного всесвітнього інформаційного простору, який є новою формою організації інформації та інформаційних відносин. Україна сьогодні знаходиться на початковому етапі формування окремих складових власного інформаційного простору.

Саме це визначає актуальність даного дослідження.

Метою даної статті є аналіз сучасного механізму управління людськими ресурсами та визначення шляхів його оптимізації.

Однією з основних складових управління людськими ресурсами є управління рівнями доходів населення, деформації в яких на сьогодні досягли критичних масштабів. Сучасна практика регулювання рівня доходів населення застосовує різні економічні механізми. До особливостей соціальної політики України на сучасному етапі є надання пріоритету проблемам соціального захисту населення та формування нового механізму фінансування й регулювання розвитку соціальної сфери. Нині пріоритетною метою державного регулювання доходів населення є його соціальний захист, що можливо насамперед шляхом забезпечення прожиткового мінімуму, для чого застосовується комплекс заходів, а саме: - визначають мінімальні споживчі бюджети, прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату; - створюють пенсійні фонди й фонди соціальної допомоги; - змінюють умови оплати праці, розробляють нову систему пенсій, допоміг, стипендій, ставок і окладів; - розробляють загальнодержавні й регіональні програми допомоги окремим верствам населення; - реалізують заходи щодо захисту внутрішнього споживчого ринку; - створюють в окремі періоди систему нормованого розподілу продуктів за картками та бонами; - формують державні страхові фонди продовольства й промислових товарів, якщо б виникла потреба запровадити карткову систему.

З метою реалізації державного соціального захисту населення використовують засоби щодо прийняття відповідних законодавчих актів, формування соціальних прогнозів, визначення показників соціально-економічних нормативів і показників соціального захисту, розробки та реалізації соціальних цільових комплексних програм, удосконалення системи оподаткування доходів населення, регулювання відсоткових ставок на вклади, запровадження системи фіксованих або граничних цін на деякі види товарів і послуг населенню тощо.

На макрорівні функції державного регулювання рівня доходів і соціального захисту населення здійснюють Міністерство економіки і Міністерство праці та соціальної політики України. Враховуючи сучасний стан розвитку держави, головною формою державного регулювання залишаються планові розробки системи показників, а саме: рівня та структури доходів, споживання населенням матеріальних благ та послуг; стан споживчого ринку; соціальні гарантії малозабезпеченим верствам населення. Останнім часом в Україні увага приділялась саме малозабезпеченим верстам населення. При цьому поза увагою залишився широкий прошарок працездатного населення, в структурі доходів якого найбільш суттєвою компонентою модуля повинна бути саме заробітна плата.

Регулювання оплати праці буває двох видів - державне й договірне. Держава впливає на рівень оплати праці шляхом визначення мінімальної заробітної плати, інших державних норм і гарантій в оплаті праці, міжгалузевих співвідношень тощо. Це, так звані, методи прямого регулювання. Але держава застосовує методи непрямого впливу на рівень оплати праці, зокрема через регулювання фонду споживання, а також шляхом оподаткування підприємств і доходів працівників. Основним елементом державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати (далі МЗП), яка являє собою визначений державою розмір заробітної плати, нижче якого не можна провадити оплату за фактично виконану найманим працівником повну місячну (денну або годинну) норму праці (робочого часу).

В Україні згідно з статтею 9 Закону “Про оплату праці” сформульовані такі умови визначення мінімальної заробітної плати: - вартісна величина мінімального споживчого бюджету з його поступовим зближенням з мінімальної заробітної плати в міру стабілізації та розвитку економіки країни; - загальний рівень середньої заробітної плати, продуктивності праці, рівня зайнятості та інших економічних умов.

Крім того, статтею 9 цього Закону передбачено розмір мінімальної заробітної плати. Зазначається, що цей розмір не повинен бути нижчий за вартісну величину межі малозабезпеченості з розрахунку на працездатну особу. Таким чином стаття 9 Закону України “Про оплату праці” містить як перелік критеріїв обґрунтування мінімальної заробітної плати так і визначення меж її найменшого розміру.

Заслужують на увагу норми встановлення та перегляду мінімальної заробітної плати, які зазначені в статті 10 Закону України “Про оплату праці”. Згідно цієї статті, Кабінет Міністрів України зобов’язаний щороку вносити на розгляд Верховної Ради одночасно з проектом Державного бюджету України пропозиції щодо нового розміру мінімальної заробітної плати не нижчого за величину вартості межі малозабезпеченості для працездатної особи. Відповідно до заключної частини статті 10, розмір мінімальної заробітної плати має переглядатися залежно від зростання індексу цін на споживчі товари і тарифи на послуги за згодою сторін колективних переговорів. Але порядок індексації мінімальної заробітної плати, як й індексації межі малозабезпеченості залишається невизначеним.

Отже, на нашу думку, сучасний законодавчо визначений механізм регулювання доходів населення, зокрема сільського, декларативно орієнтований на забезпечення його мінімальних потреб. Хоча такі основні елементи вітчизняного механізму регулювання рівня доходів населення як встановлення мінімальної заробітної плати і споживчого

бюджету відповідають міжнародній практиці, фактичний стан реалізації цих положень законодавства має суттєві недоліки. Так, за останні роки мінімальна заробітна плата жодного разу не дорівнювала мінімальному споживчому бюджету: у 1998 – 2001 рр. реально не було забезпечено мінімальну заробітну плату селян на рівні прожиткового мінімуму. Співвідношення між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом на початок року склало: 1998 р. – 61%, 1999 р. – 82, 2000 р. – 82, 2001 р. – 44, 2002 р. – 41, 2003 р. – 62%, 2004 р. – 68%, 2005 р. – 72%, 2006 р. -77,26, 2007 р.- 84,75. Отже, за станом на 01.12.06 року ситуація узгодження рівня мінімальної заробітної плати з прожитковим мінімумом почала дещо покращуватись. На рис.1 наочно видно стрімке збільшення розриву між ними в 2002 р. (саме в цей час співвідношення мінімальної заробітної плати до мінімального споживчого бюджету досягло найнижчого рівня, а саме 38% (для порівняння: на 01.01.1998 року ця цифра складала 61,1%, на 01.01.1999 року – 81,6%, на 01.01.06 року – 77,26%, на 01.01.07 року – 84,75%)).

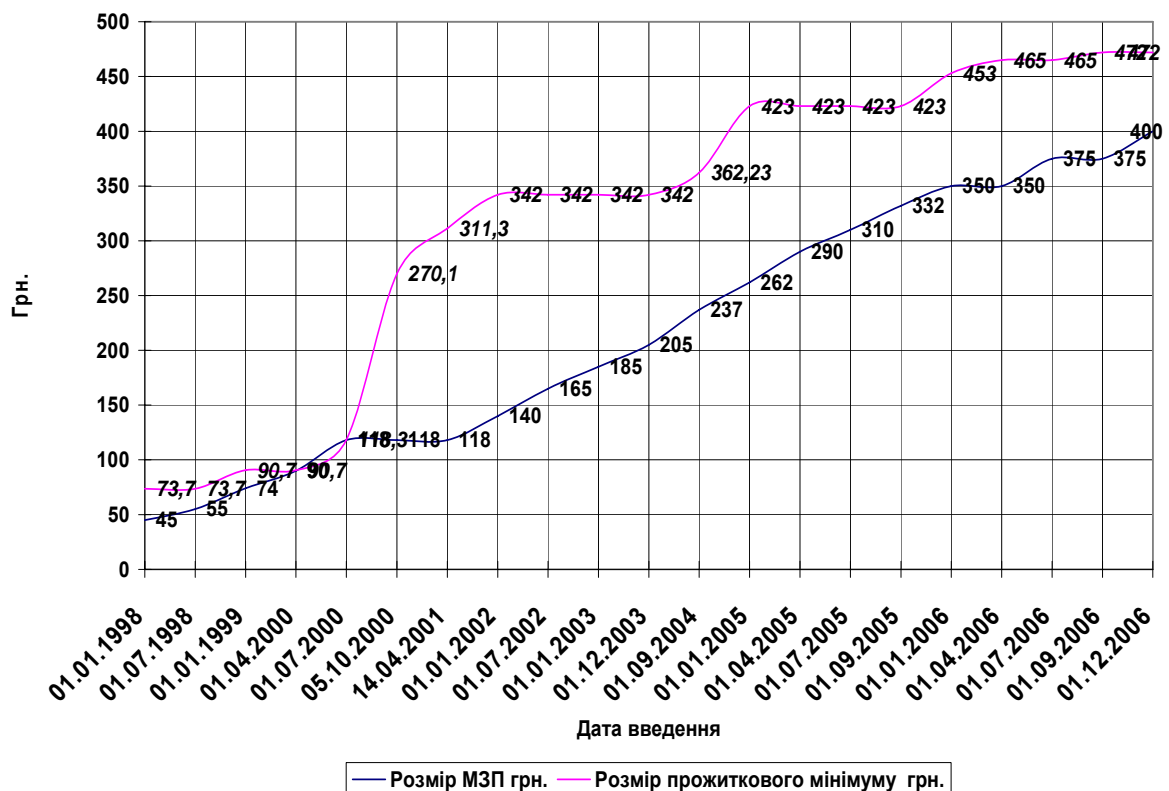

Рисунок 1 – Динаміка номінального рівня мінімальної заробітної плати (МЗП) та мінімального споживчого бюджету (МСБ)

Тобто, існує невідповідність між мінімальною заробітною платою і прожитковим мінімумом. Отже, найгострішою проблемою залишається узгодження величини вартості мінімальної заробітної плати. Слід зазначити, що на співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати та до прожиткового мінімуму негативно впливають:

- відсутність врахування таких суттєвих критеріїв, як прожитковий мінімум та середня заробітна плата;
- несвоєчасний перегляд розміру мінімальної заробітної плати, купівельна спроможність якої повсякденно зменшується під впливом інфляційних процесів.

Отже, в Україні недооцінюється значення мінімальної заробітної плати для регулювання оплати праці та здійснення загальної соціально-економічної політики держави в цілому.

Рівень мінімальної заробітної плати, що встановлюється тісно пов'язаний з податками на доходи фізичних осіб. Тому, цілком логічно застосовувати мінімальну заробітну плату в якості неоподаткованого мінімуму.

Розмір мінімальної заробітної плати завжди є компромісом між соціальними потребами працюючих та існуючими економічними можливостями, як на рівні країни так і регіонів.

Аналіз світового досвіду встановлення та регулювання мінімальної заробітної плати дає можливість визначити можливі методи удосконалення її механізму для України. Для цього, на нашу думку, необхідно зняти суперечності, які виникають під час визначення рівня мінімальної заробітної плати, що потребує створення постійно діючої координаційної комісії з питань підготовки пропозицій щодо оптимізації визначення реального рівня та етапів змін мінімальної заробітної плати.

Крім того, необхідно:

- врахувати можливості забезпечення мінімальної заробітної плати як загалом по державі, так і в окремих регіонах;
- розрахувати відповідні прогностичні варіанти соціально-економічних наслідків змін мінімальної заробітної плати.

Для цього доцільно враховувати позитивний досвід інших країн, нормативні документи, Конвенції МОП. Але при застосуванні цих матеріалів необхідно враховувати специфіку вітчизняних умов.

Світовий досвід свідчить, що підвищення мінімальної заробітної плати крім збільшення доходів низькооплачуваних працівників може призвести до значного збільшення безробіття серед молоді, жінок, інвалідів та інших категорій найбільш соціально вразливих найманих працівників. Тому, при регулюванні мінімальної заробітної плати необхідно паралельно розробити ефективний механізм захисту зазначених категорій працюючих. Для цього було б доцільно, за нашою думкою, використовувати існуючі в багатьох країнах спеціальні розміри мінімальної заробітної плати або гнучку систему понижуючих коефіцієнтів.

Регіональні особливості (різні рівні цін, середньої заробітної плати, галузева спрямованість регіонів) ставлять завдання щодо диференціації рівнів прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати залежно від регіону.

Здійснення заходів щодо формування механізмів доходів населення потребує удосконалення нормативно-правової бази, зокрема доповнення чинних законодавчих актів про оплату праці у частині, що стосується критеріїв визначення розміру мінімальної заробітної плати. До таких критеріїв додатково слід віднести показники, що характеризують:

- а) професійно-кваліфікаційну диференціацію оплати праці;
- б) регіональні співвідношення в оплаті праці;
- в) міжгалузеві співвідношення в оплаті праці;
- г) частку заробітної плати в сукупних доходах працюючих;
- д) фактор часу.

Одним з найбільш поширених на практиці, є метод визначення мінімальної заробітної плати за допомогою споживчого кошика.

Крім того до непрямих методів регулювання рівня доходів населення відноситься податкова система, яка нині ефективно не спрацьовує про що свідчить високий рівень тіньового сектору. Більшість вчених зазначає, що на Україні прийнятий один з найвищих рівнів оподаткування в світі, що пояснюється як об'єктивними так і суб'єктивними чинниками, зокрема: неможливістю швидкого реформування відносин власності; комерціалізації охорони здоров'я, освіти, науки та культури, фінансування яких потребує значних коштів; необхідністю зростання державних витрат на

соціальний захист населення внаслідок зниження рівня життя; повільністю ринкових перетворень; помилки у проведенні податкової політики; зростання дефіциту державного бюджету тощо.

Податкова система з одного боку забезпечує фінансову базу держави, а з іншого, є інструментом її економічної політики.

Нині в Україні переважає непряме оподаткування, що нетипово для країн з розвинутою ринковою економікою і пов'язано з низьким рівнем податкової культури, недосконалістю механізму стягнення податків і традицій оподаткування. На нашу думку, в Україні було б доцільно віддати перевагу прямим податкам, що традиційно для розвинених країн. Збільшення прямих податків, а це стосується насамперед оподаткування прибутковим податком доходів громадян, посилить в економіці України принцип соціальної справедливості, та збереження ставок оподаткування на оптимальному рівні. Сьогодні для українських суб'єктів економічної діяльності вельми типовим є виплата тіньової (неофіційної) зарплати навіть на легально вироблену продукцію або надані послуги. Це є наслідком нераціональної податкової політики. Отже, виплата тіньового ФОП має пріоритетну мету скорочення сум податків (таблиця 1).

Таблиця 1 – Структура формування прибутку при різних формах економіки

ОФІЦІЙНА	ТІНЬОВА
ВИТРАТИ: $V_{of} = MZ_{of} + \text{ФОП}_{of} + \text{ПД}_c$, де V_{of} – витрати офіційні; MZ_{of} – офіційно відображені в бухгалтерський звітності матеріальні та інші витрати виробника, необхідні для випуску товарів та надання послуг; ФОП_{of} – офіційні витрати на оплату праці, віднесені на собівартість виробленого товару та надання послуг; ПД_c – сумарний податок, сукупність податків, обов'язкових платежів і відрхувань, які необхідно сплатити виробнику в межах офіційної економіки при випуску товару та наданні послуг, отриманні прибутку, виплаті ФОП_{of} тощо.	ВИТРАТИ: $V_t = MZ_t + \text{ФОП}_t + Z_n$, де V_t – витрати тіньові; MZ_t – тіньові матеріальні й інші витрати, необхідні для реалізації й випуску тіньової продукції. ФОП_t – тіньові витрати на оплату праці залучених робітників. Z_n – витрати приховування, тобто, ті що необхідні для приховування, організації й захисту тіньової економічної діяльності, а також інші витрати, характерні виключно для тіньових економічних відносин (витрати на проведення тіньових фінансових операцій, плата рекету і т.д.)
ЦІНА ТОВАРУ: $C_{of} = C_p$ де C_{of} – ціна офіційна і C_p – реальна.	ЦІНА ТОВАРУ: $C_t = C_p + \Delta C_t$, де C_t – ціна тіньова; ΔC_t – тіньова надбавка до ціни.
ПРИБУТОК: $P_{of} = C_p - MZ_{of} - \text{ФОП}_{of} - \text{ПД}_c$	ПРИБУТОК: $P_t = C_p + \Delta C_t - MZ_t - \text{ФОП}_t - Z_n$

Економічну привабливість тіньової економіки можна відобразити співвідношенням:

$$P_t - P_{of} = \pm \Delta C_t + \Delta MZ_t + \Delta \text{ФОП}_t - \Delta Z_n = \Delta \Pi,$$

де $P_{of} = C_p - MZ_{of} - \text{ФОП}_{of} - \text{ПД}_c$ – прибуток від офіційної діяльності;

$P_t = C_p + \Delta C_t - MZ_t - \text{ФОП}_t - \Delta Z_n$ – прибуток від тіньової діяльності;

$\pm \Delta C_t$ – тіньова надбавка (знижка);

ΔMZ – менші матеріальні і інших витрати тіньового сектору в порівнянні з офіційним;

ДФОП - меншого ФОП тіньового сектору (за рахунок податкового тиску);

$\Delta Z_{\text{п}}$ - витрати приховування, тобто, ті що необхідні для приховування, організації й захисту тіньової економічної діяльності, а також інші витрати, характерні виключно для тіньових економічних відносин (витрати на проведення тіньових фінансових операцій, плата рекету тощо).

З наведеної формули можна зробити висновок, що пріоритетною метою існування тіньового сектору в Україні є приховування прибутків. Поки прибуток від тіньової діяльності буде перевищувати втрати від її можливого розкриття й покарання тіньовий сектор буде зберігатися.

Отже, існують певні проблеми відтворення і управління людськими ресурсами в сучасних умовах, незважаючи на той факт, що основні елементи вітчизняного механізму управління відповідають міжнародній практиці.

Список літератури

1. Бобков В.Н. Система потребительских бюджетов и возможности ее использования в социальной политике //Уровень жизни населения регионов России – М. - 2000. - №7-8. - 146 с.
2. Колот А. До проблеми вдосконалення практики застосування мінімальної заробітної плати //Економіст. липень 1999. - №7.– С.30-45.
3. Конвенция 131 Международной Организации Труда “Об установлении минимальной заработной платы с особым учетом развивающихся стран”, принятая на 54 сессии Международной Организации Труда 22 июня 1970г.
4. Конвенция 26 Международной организации труда “О создании процедуры установления минимальной заработной платы”, принятая Одиннадцатой Генеральной конференцией Международной Организации труда 16 июня 1928 г., вступившая в силу 14 июня 1930г.
5. Конвенція (№99) про процедуру встановлення мінімальної заробітної плати в сільському господарстві //Міжнародна Організація Праці, 1919 – 1956, Т.І. – Женева: Міжнародне бюро праці, 1991. –С.1025 – 1030.
6. Конституція України //Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – Т.10. – С.5-40.

В статье рассмотрены проблемы воспроизводства и использования человеческих ресурсов в современных условиях и определены пути их решения, проведен анализ действующей практики использования механизма регулирования уровня доходов населения. Установлено, что основные элементы отечественного механизма регулирования уровня доходов населения как установление минимальной заработной платы и потребительского бюджета отвечают международной практике, но фактическое состояние реализации этих положений законодательства имеет существенные недостатки

In the article the problems of reproduction and use of human resources are considered in modern terms and the ways of their decision are certain, the analysis of existent practice of application of mechanism of adjusting of level of profits of population is conducted in the article. It is set that the basic elements of domestic mechanism of adjusting of level of profits of population as establishments of minimum wage and consumer budget answer international practice, but the actual state of realization of these positions of legislation has the substantial failings.